

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

УДК 343.8

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.4.16>

ПРИНЦИП НЕДОТОРКАНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Пилипенко Дмитро Олексійович,

кандидат юридичних наук, доцент,
т. в. о. декана факультету № 2
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ

У статті розглянуто сутнісну характеристику принципу недоторканності права власності у кримінально-виконавчому праві України. Здійснено аналіз норм міжнародного права, а також рішень Європейського суду з прав людини з приводу тлумачення зазначеного принципу. Розглянуто позицію законодавця під час визначення цієї засади в межах Конституції України. Наголошено на тотожності понять непорушності та недоторканності в контексті визначення аналізованого принципу. Акцентовано на тому, що непорушність права власності однаковою мірою кореспондована як до фізичних чи юридичних осіб, так і до держави в контексті утримання від будь-якого посягання на зазначений принцип. Зосереджено увагу на тому, що визначення недоторканності права власності вміщує не лише елементи позбавлення цього права, а й елементи його обмеження тощо. Зазначено, що, попри відсутність закріплення цього принципу в межах кримінально-виконавчого законодавства, його актуальність для галузі кримінально-виконавчого права продиктована як практичними реаліями відбування покарань у місцях позбавлення волі, так і положеннями окремих нормативно-правових актів, що формують цю галузь. Встановлено, що в межах кримінально-виконавчого права здійснюється практична реалізація всієї тріади права власності: права володіння, права користування, права розпорядження. Наголошено на тому, що кожен із цих елементів регулюється в нормативно-правовому контексті з обов'язковим урахуванням принципу недоторканності права власності. Акцентовано на тому, що недоторканість володіння права власності зазнає вилучень у межах кримінально-виконавчого права під час реалізації правового механізму конфіскації майна засуджених. За цих умов конфіскація майна характеризується критерієм дисперсії за суб'єктивною ознакою у випадку конфіскації спільної власності. Своєю чергою обмеження недоторканності прав користування й розпорядження майном простежується у визначеному кримінально-виконавчому механізмі здійснення грошових утримань із доходів засуджених у рахунок здійснення відшкодування за виконавчими документами.

Ключові слова: принцип недоторканності права власності, вилучення у праві, обмеження у праві, дисперсія за суб'єктивною ознакою, недоторканність тріади елементів права власності.

Pylypenko Dmytro. The principle of inviolability of property rights in the criminal and executive law of Ukraine

The article examines the essential characteristics of the principle of inviolability of property rights in the criminal law and executive law of Ukraine. An analysis of the norms of international law, as well as decisions of the European Court of Human Rights regarding the interpretation of the specified principle, was carried out. The position of the legislator during the determination of this principle within the framework of the Constitution of Ukraine is considered. Emphasis is placed on the identity of the concepts of inviolability and immunity in the context of the definition

of the specified principle. Attention is focused on the fact that the inviolability of property rights is equally applicable to individuals and legal entities, as well as to the state in the context of refraining from any encroachment on the specified principle. Attention is focused on the fact that the definition of the inviolability of the right to property includes not only elements of deprivation of this right, but also elements of its limitations, etc. It is noted that despite the lack of consolidation of this principle within the framework of criminal and executive law, the relevance of this principle for the field of criminal and executive law is dictated both by the practical realities of serving sentences in places of deprivation of liberty, and by the provisions of separate legal acts forming the specified field. It is noted that the entire triad of property rights, i.e. the rights of possession, use and disposal, is implemented within the framework of criminal and executive law. It is emphasized that each of these elements is regulated in a normative and legal context with mandatory consideration of the principle of inviolability of property rights. Attention is focused on the fact that the inviolability of ownership of the right of ownership refers to seizures within the limits of criminal executive law during the implementation of the legal mechanism of confiscation of the property of convicts. Under these conditions, confiscation of property is characterized by the criterion of dispersion on a subjective basis, in the case of confiscation of joint property. In turn, the limitation of the inviolability of the rights to use and dispose of property can be traced in the defined criminal-executive mechanism of making monetary deductions from the incomes of convicted persons at the expense of making compensations according to executive documents.

Key words: *principle of inviolability of property rights, exclusion in law, limitations in law, dispersion on a subjective basis, inviolability of the triad of elements of property rights.*

Оптимізація внутрішньодержавної правової сфери галузевого регулювання є досить кропітким процесом. Він охоплює комплекс заходів різновекторного спрямування. Одним із ключових напрямів вказаного є коректне визначення та належне сприйняття сутності принципів, які є основою нормативного визначення галузевого права. Зазначене повною мірою стосується всіх категорій правових засад, які визначені як законодавцем, так і практичними особливостями реалій їх існування та реалізації. Зазначене є цілком актуальним для галузі кримінально-виконавчого права та її принципів. З огляду на специфіку предмета правовідносин щодо регулювання галузі кримінально-виконавчого права провідне місце серед його засад безумовно належить принципу недоторканності права власності. На сьогодні ця засада не визначена у змісті Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) та не отримала поширення в роботах науковців у сфері кримінально-виконавчого права. Однак, попри це, окремі положення нормативно-правових актів та практичні реалії кримінально-виконавчої системи свідчать про актуальність принципу недоторканності права власності для галузі кримінально-виконавчого права.

Принцип недоторканності права власності системи кримінальної юстиції розглядався в роботах таких науковців, як

М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, О.М. Джужа, О.Г. Колб, О.М. Литвинов, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, М.М. Яцишин та інші.

Метою статті є визначення змісту принципу недоторканності права власності у кримінально-виконавчому праві з урахуванням наявних наукових поглядів у теорії кримінально-виконавчого права щодо цього питання. Зазначене здійснюється з метою вироблення сталої теоретичної позиції щодо єдиного сприйняття принципу недоторканності права власності в межах кримінально-виконавчого права.

Однією із загальноправових засад, які формують основу галузі кримінально-виконавчого права, є принцип недоторканності права власності. Попри невідомість цього принципу в межах кримінально-виконавчого законодавства, фактичну наявність цієї засади, а отже, і її вплив на всю кримінально-виконавчу систему важко заперечувати. Цей принцип, як і інші загальноправові засади, являє собою антропоцентричну модель розвитку сучасної правової системи нашої держави. Насамперед цей загальноправовий принцип визначається міжнародно-правовими актами. Так, відповідно до ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше, як в інтер-

есах суспільства та на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права [1]. Це положення також знайшло відображення в Конституції України, відповідно до ст. 41 якої кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним [2].

Коментуючи положення вказаної норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, К.І. Скловський зауважує, що у ст. 1 Протоколу № 1 йдеться насамперед про вилучення майна державою (конфіскацію, реквізицію та інші механізми переходу майна від приватної особи до держави), тобто описується проблема меж втручання публічної влади у відносини власності. Хоча можуть виникати й спори між мешканцями будинку, району міста тощо. Критеріями допустимості такого втручання є виконання вимог закону, здійснення в суспільних інтересах, дотримання справедливого балансу інтересів [3, с. 228]. Така позиція, як вбачається, відповідає контексту гіпотетичного обмеження недоторканності права власності в межах сучасної правової системи, проте, на наше переконання, не варто відразу ототожнювати нормативно визначений вплив можливого позбавлення права власності виключно з конфіскацією майна, адже такі позбавлення також можуть мати тимчасовий характер обмеження недоторканності права власності в контексті користування й розпорядження майном.

Питання визначення принципу недоторканності права власності в теорії права набуло поширення серед науковців. Так, І.П. Кулікова визначає недоторканність права власності як стан захищеності права власника від довільного втручання з боку інших осіб і держави, як мету й результат правового регулювання майнового обігу, що забезпечує власникам можливості безперешкодно здійснювати правомочності щодо належного їм майна [4, с. 8]. О.М. Клименко визначає сутність цього принципу через конституційну гарантію права власності у формі абсолютного обов'язку кожного не порушувати право власності, а також як позитивний обов'язок

держави щодо охорони й захисту прав усіх власників [5, с. 52]. П.В. Пушкар зазначає, що принцип непорушності права власності передбачає недоторканність цього права та майна власника, забороняє свавілля в разі втручання в реалізацію цього права та зумовлює дотримання ключових принципів захисту власності: правомірності, законності, пропорційності, «справедливої збалансованості» втручання у відносини власності, наявності й адекватності компенсації та належних юридичних гарантій захисту від такого втручання [6, с. 105]. Принцип непорушності не означає «безмежність» права власності, адже воно має певні межі та може піддаватися обмеженням та обтяженням [7, с. 7].

Загалом варто погодитися з наведеними позиціями, однак при цьому необхідно зазначити, що утвердження недоторканності права власності водночас містить відповідну протекцію від стороннього впливу на існування та реалізацію цього права. На цьому справедливо наголошують науковці у процесі визначення сутності аналізованого принципу. При цьому серед наведених позицій цілком обґрунтовано міститься аргументація щодо недопустимості саме свавільного впливу на недоторканність права власності. Недопустимість такої свавільності цілком логічно адресована до всіх суб'єктів правовідносин, зокрема й до держави. При цьому така недопустимість впливу не є аксіоматичною, адже за наявності відповідних нормативно визначених державою умов недоторканність права власності підлягатиме певним обмеженням, власність навіть підлягатиме вилученню. Детальніше про це йтиметься далі. Також у межах наведених позицій окремо варто звернути увагу на використання в конструкції зазначеного принципу терміна «непорушність». На наше переконання, цей термін має абсолютно синонімічне походження з поняттям «недоторканність», тому їх необхідно вживати як тотожні. У цьому контексті О.В. Дзера слушно зазначає, що «непорушність» полягає в недоторканності як права власності, так і самого майна власника [8, с. 70].

Серед науковців досі немає єдності щодо визначення належності цього принципу. Так, А.С. Гайдук вважає, що принцип недоторканності права власності

близький за своєю суттю до загально-правових принципів морально-етичного характеру [9, с. 22]. Г.М. Куцкір окреслює недоторканність права власності як міжгалузеву засаду [10, с. 8]. О.А. Ткаченко відносить принцип недоторканності права власності до галузевих засад [11, с. 15]. На наше переконання, принцип недоторканності є загальноправовою (загальною) засадою, яка є актуальною для всієї правової системи держави та поширюється на всі галузі вітчизняного права, зокрема й галузь кримінально-виконавчого права. Додаткове закріплення цього принципу в межах Конституції України лише вкотре підкреслює цей факт.

Варто зазначити, що право власності та недоторканність як його невід'ємна засада є предметом досить поширеної судової практики Європейського суду з прав людини. Так, у справі «Маркс проти Бельгії» (Marckx v. Belgium) від 13 червня 1979 р. Європейський суд із прав людини зазначив: «Визнаючи, що кожен має право мирно володіти своїм майном, ст. 1 у своїй суті забезпечує право власності» [12]. Аналогічного висновку щодо права будь-якої особи на безперешкодне користування своїм майном Європейський суд із прав людини доходить у рішенні у справі «Спорронг і Лоннрот проти Швеції» (Sporrong and Lonroth v. Sweden) від 23 вересня 1982 р. [13].

Відповідно до висновків Європейського суду з прав людини ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод містить три окремі норми: перша, що відображена в першій фразі першого абзацу та несе в собі загальний характер, виражає принцип поваги до права власності, безперешкодного користування майном; друга, що міститься у другій фразі того ж абзацу, має предметом уваги позбавлення права власності за певних умов; третя норма, згадана у другому абзаці, визнає саме можливість держав-учасниць регламентувати на власний розгляд використання майна в загальних інтересах. Як свідчить практика Європейського суду з прав людини, найчастіше втручання у право власності фізичних і юридичних осіб відбувається з боку держави, зокрема органів виконавчої чи судової влади,

шляхом прийняття нормативно-правових актів або в разі винесення незаконного рішення суду [14, с. 279]. Варто зазначити, що таке втручання у право власності, а отже, й обмеження дії принципу недоторканності цього права можливе також за умов цілком законних дій органів як виконавчої, так і судової влади. Ця умова закріплена у ст. 41 Конституції України, де зазначено, що конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом [2]. На наше переконання, обмеження державою реалізації принципу недоторканності права власності, а відповідно, й реалізація вказаного права в межах системи кримінальної юстиції, зокрема кримінально-виконавчого права, не обмежується зазначеним конституційним положенням. Для того щоб це обґрунтувати, насамперед необхідно проаналізувати загальну структуру права власності.

Так, право власності складається з тріади прав власника: права володіння, права користування, права розпорядження [15, с. 201]. Під правом володіння розуміють юридично забезпечену можливість власника мати майно у своєму безпосередньому фізичному або юридичному віданні, у сфері свого фактичного господарського чи іншого впливу. Право користування – це юридично закріплена можливість власника щодо господарського, підприємницького, культурно-побутового використання майна та вилучення з нього корисних властивостей. Право розпорядження – це юридично закріплена можливість власника самостійно вирішувати юридичну та фактичну долю майна шляхом його відчуження іншим особам, зміни його стану чи призначення тощо [16, с. 514]. Якщо екстраполювати цю модель права власності на комплекс правовідносин, які врегульовані нормами кримінально-виконавчого права, то принцип недоторканності цієї засади зазнає скасування та обмежень у контексті всіх елементів наведеної тріади прав. До речі, необхідність такого впливу держави на вказану засаду простежується не лише в позиції законодавця, визначеній, зокрема, у ст. 41 Конституції України, а й знаходить свою підтримку серед багатьох науковців.

Так, З.В. Ромовська справедливо наголошує на існуванні межі та недопустимості фетишизації права власності: у нормах закону, моралі та звичаю можуть установлювати певні обтяження й обмеження (своєрідні гальма) на користь іншого: члена сім'ї, родича, співвласника, сусіда, громади, держави [17, с. 31]. Є.О. Мічурін розглядає такі елементи, як вияв необхідності узгодження інтересів і прагнення досягти розумного компромісу між інтересами уповноважених осіб та суспільства, збалансування майнових прав різних осіб для уникнення конфліктів під час здійснення прав [18, с. 114].

Отже, у процесі аналізу вищевказаної тріадної моделі права власності та в контексті згоди з вказаними поглядами науковців необхідно зазначити, що недоторканність права володіння як елемента наведеної тріади права власності може зазнавати обтяжень у межах кримінально-виконавчого права. Ця засада може фактично нуліфікуватися державою за умов конфіскації майна (глава 11 КВК України). Таке припинення права володіння у структурі права власності в межах кримінально-виконавчих правовідносин характеризується *дисперсністю за суб'єктивною ознакою* (курсив наш – Д. П.). Так, відповідно до ч. 2 ст. 49 КВК України конфіскації не підлягає майно, що належить засудженому на правах приватної власності або є його часткою у спільній власності, необхідне для засудженого та осіб, які перебувають на його утриманні [19]. Багатогранність структури права власності передбачає не лише його розподіл за вищезгаданою тріадою. Систематика цього права також враховує суб'єктів, на яких воно поширюється. За цих умов право власності засудженого може бути спільним з іншими суб'єктами правовідносин (наприклад, з близькими родичами та членами сім'ї). За таких умов одночасне право власності різних осіб на один предмет створює умови володіння, за яких застосована до одного суб'єкта правовідносин конфіскація неодмінно стосується права володіння іншого учасника правовідносин. Така дисперсія механізму конфіскації майна неодмінно стикається з наявною засадою недоторканності права власності іншого суб'єкта. У такому «про-

тистоянні» законодавець цілком справедливо віддає перевагу принципу недоторканності права власності «стороннього» учасника правовідносин перед державним механізмом конфіскації майна. Цей факт цілком відповідає змісту концептуального положення ст. 3 Конституції України, згідно з яким утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2].

Окремо в межах цього питання варто зупинитися на таких двох елементах, як недоторканність права користування та розпорядження майном у межах кримінально-виконавчого права. Ці елементи тріади права власності можуть зазнавати відповідних обмежень у кримінально-виконавчій дійсності. Стосовно сутності обмеження як фактору впливу на дотримання й реалізацію принципу недоторканності права власності В.І. Курдиновский зазначав, що обмеження права власності полягає у вилученні певних повноважень із його змісту [20, с. 81]. Щодо цього питання більш змістовне тлумачення фактору обмеження права власності надає І.П. Куликова, на думку якої обмеження права власності – це стримуючі фактори, які не дають власнику можливість здійснювати свій приватний інтерес у суперечності з інтересами публічними; ці обмеження вводяться лише на підставі закону та не вилучають правомочності зі складу суб'єктивного права власності, а лише блокують (повністю або частково) можливість їх здійснення [4, с. 42].

На нашу думку, за умов визначення сутності обмеження недоторканності права власності доцільно акцентувати на тимчасовості такого заходу, оскільки фактор обмеженості передбачає певну «строковість» у можливості повноцінної реалізації права власності. У цьому контексті ми цілком згодні з О.В. Музиченком, який зазначає, що обмеженням права власності є передбачене законом тимчасове звуження можливості здійснення правомочностей власника, які полягають в обов'язку утримуватися від будь-яких дій або зазнавати дії з боку третіх осіб [21, с. 49]. Із цього питання слушну думку наводить Н.С. Моргун: під обмеженням права власності варто розуміти об'єктивно наявні обставини тимчасового характеру, що, позбавляючи

власника можливості здійснювати свої окремі повноваження, звужують його свободу щодо здійснення дій над належним йому майном [22, с. 29]. Актуальною із цього приводу є позиція Г.Ф. Шершеневича, який зазначив, що внаслідок пружності під тиском законних і договірних обмежень право власності стискається, проте знову набуває колишньої форми відразу, як усувається перешкода [23, с. 170].

Також у контексті аналізованого питання варто навести позицію Конституційного Суду України. Так, у рішенні у справі про постійне користування земельними ділянками від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005 Конституційний Суд України наголошує на тому, що до обмеження прав належить звуження їх змісту й обсягу, проте сутність змісту основного права не може бути порушена [24]. У п. 2.1 рішення у справі про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016 Конституційний Суд України також зазначив, що обмеження щодо реалізації конституційних прав не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією та законами України, переслідувати легітимну мету, бути зумовленими суспільною необхідністю її досягнення, бути пропорційними й обґрунтованими. При цьому законодавець має запровадити таке правове регулювання, яке дасть змогу оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права та не порушувати його сутнісний зміст [25].

Отже, обмеження права власності та його недоторканності характеризується елементами нормативної обґрунтованості та тимчасовістю. Ця «елементна база» є цілком актуальною також для сфери кримінально-виконавчого права. Наведене цілком простежується на прикладі юридичного механізму, який міститься у кримінально-виконавчому законі. Так, відповідно до ч. 7 ст. 102 КВК України зберігання засудженими при собі речей, а також предметів, які заборонено використовувати в колоніях, не допускається. Виявлені в засуджених речі та предмети, які заборонено використовувати в колоніях, вилучаються, про що посадовою особою колонії складається протокол. За кло-

потанням установи виконання покарання слідчий суддя розглядає питання про конфіскацію таких речей і предметів або про передачу їх на зберігання до звільнення засудженого відповідно до положень розділу VIII Кримінального процесуального кодексу України. Зберігання грошей, цінних паперів забезпечується адміністрацією колонії [19]. Також згідно із ч. 3 ст. 153 КВК України з особою, яка звільняється, в обов'язковому порядку проводиться повний розрахунок, повертаються особисті документи, цінності та речі, які їй належать, видаються гроші, що зберігалися на її особовому рахунку, або перераховуються на вказаний засудженим рахунок чи відкритий для нього рахунок [19].

Наведене свідчить про наявність у межах кримінально-виконавчого права юридичного механізму обмеження права користування та розпорядження власністю засудженими. При цьому зазначений механізм цілком відповідає критеріям нормативної визначеності та тимчасовості, що визначається терміном відбування особою покарання в установах вітчизняної кримінально-виконавчої системи. Однак наведені обмеження права користування та розпорядження власністю засудженими простежуються також на іншому прикладі.

Із цього приводу В.І. Сергєєвич слушно зазначав, що з метою суспільного блага можуть бути встановлені деякі обмеження власника: він платить повинності з власності, не може спалити свій будинок у разі загрози небезпеки сусідові тощо [26, с. 515]. Такий елемент обмеження, як «плата повинності з власності», цілком доречний і у сфері вітчизняного кримінально-виконавчого права. Так, з власних доходів засуджені вимушено сплачують відповідні кошти за окремими вимогами, встановленими чинним законодавством. Відповідно до п. 6.2 розділу VI Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 7 березня 2013 р. № 396/5, із заробітної плати засуджених здійснюються утримання у вигляді податку на доходи, сплати аліментів та відшкодування за виконавчими документами [27]. Також згідно з Порядком відшкодування вартості витрат на утри-

мання засуджених в установах виконання покарань, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 80, з особистих коштів засуджених здійснюються утримання в рахунок відшкодування витрат, пов'язаних із їх утриманням [28].

Наведені приклади свідчать про наявність у межах сучасного вітчизняного кримінально-виконавчого права правового механізму, який містить елементи обмеження права власності засуджених та, відповідно, засади недоторканності цього права. Тому, попри невизначеність цього принципу в межах ст. 5 КВК України, змістовна характеристика сучасних правовідносин та положення нормативно-правових актів системи кримінально-виконавчого права свідчать про дійсну актуальність вказаного принципу для всієї кримінально-виконавчої системи. Такий умовивід є цілком логічним з огляду на вагомість цієї засади для інших галузей права, що формують сучасну вітчизняну систему кримінальної юстиції. Тому галузь кримінально-виконавчого права як невід'ємна складова

частина цієї системи аналогічно відповідає та базується на фундаментальних, загальноправових засадах, враховуючи принцип недоторканності права власності.

Принцип недоторканності права власності як загальноправова засада є цілком актуальним для сфери кримінально-виконавчого права. В умовах виконання покарань, коли вони, відповідно до чинних правових норм та рішень уповноважених суб'єктів, супроводжуються відповідними позбавленнями та/або обмеженнями у сфері права власності, актуальність цього принципу важко заперечувати. Багатоаспектність правовідносин у сфері виконання покарань передбачає актуальність принципу недоторканності для всіх елементів тріади права власності. Як свідчать положення окремих норм, що формують кримінально-виконавче законодавство, а також практика його застосування, актуальними для сучасної кримінально-виконавчої системи є моделі недоторканності права володіння, користування й розпорядження як невід'ємних елементів права власності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) : міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. / Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Скловский К.И. Собственность в гражданском праве. Москва : Статут, 2010. 893 с.
4. Куликова И.П. Право собственности: вопросы соотношения неприкосновенности и ограничений : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Рязань, 2003. 177 с.
5. Клименко О.М. Конституційно-правова сутність принципу непорушності права власності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 49–54.
6. Пушкар П.В. Принцип непорушності права власності: досвід країн ЄС і його впровадження в Україні. *Право власності: європейський досвід та українські реалії* : збірник доповідей і матеріалів міжнародної конференції, м. Київ, 22–23 жовтня 2015 р. Київ : ВАІТЕ, 2015. С. 93–106.
7. Антонюк О.І. Зміст принципу непорушності права власності. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 5. С. 5–9.
8. Дзера О.В. Інститут права власності за новим цивільним законодавством і європейські стандарти з охорони права власності. *Університетські наукові записки*. 2005. № 1–2. С. 69–75.
9. Гайдук А.С. Гражданско-правовой принцип неприкосновенности собственности : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Рязань, 2003. 28 с.
10. Куцкір Г.М. Засада недоторканності права власності: поняття, зміст і реалізація у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. 20 с.
11. Ткаченко О.А. Понятие и система принципов гражданского права. *Научный журнал Кубанского государственного аграрного университета*. 2012. № 84(10). С. 1–20.
12. Case of Marckx v. Belgium of June 13, 1979 № 00006833/74 / European Court of Human Rights. URL: <https://www.womenslinkworldwide.org/en/files/2896/gjo-echr-marckx-en-pdf.pdf>.

13. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Спорронґ і Лоннрот проти Швеції» (Case of Sporrong and Lonnoth v. Sweden) від 23 вересня 1982 р. / Європейський суд з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_098#Text.
14. Кучер В.О. Непорушність права власності за цивільним законодавством України. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 4. С. 277–286.
15. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, Н.Ю. Голубевої. Київ : Правова єдність, 2009. 744 с.
16. Кузнецов Н.С., Луць В.В. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 808 с.
17. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Право власності : підручник. Київ : Алерта, 2011. 246 с.
18. Мічурін Є.О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (теоретико-правовий аспект) : монографія. Харків : ЮрСвіт ; НДІ приватного права та підприємництва АПРН України, 2008. 482 с.
19. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.
20. Курдиновский В.И. Об ограничениях права собственности на недвижимые имущества по закону. Одесса : Типография Южнорус. о-ва печ. дела, 1904. 389 с.
21. Музиченко О.В. Реалізація конституційного принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 267 с.
22. Моргун Н.С. Обмеження права власності при реалізації засади недоторканності права власності у кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2014. № 6. С. 27–34.
23. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. Москва : Спарк, 1995. 556 с.
24. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text>.
25. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>.
26. Сергеевич В.И. Лекции и исследования по древней истории русского права. Санкт-Петербург : Типография И.Н. Скороходова, 1910. 680 с.
27. Про затвердження Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі : Наказ Міністерства юстиції України від 7 березня 2013 р. № 396/5 / Міністерство юстиції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-13#Text>.
28. Про затвердження Порядку відшкодування вартості витрат на утримання засуджених в установах виконання покарань : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 80 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-2017-%D0%BF#n9>.